

Všedný a sviatočný deň v živote stredovekého šľachtica v neskorom stredoveku

DANIELA DVOŘÁKOVÁ

KLúčové slová: Uhorsko, vrcholný a neskorý stredovek, šľachta, každodenný život, vnímanie času, zbožnosť a sviatky

Ked' na Štedrý večer roku 1414, uprostred treskúcej zimy, pricestoval kráľ Žigmund s manželkou, kráľovnou Barborou a svojimi dvoranmi, medzi ktorými bolo mnoho uhorských pánov, do Kostnice, kde sa schádzali účastníci cirkevného koncilu, čakal ich ešte bohatý program. Po celodennom cestovaní dorazili vo večerných hodinách do neďalekého Überlingenu, odkiaľ ich po krátkom oddychu mešťania prepravili na lodiach do Kostnice. Do mesta prišiel sprievod okolo druhej hodiny po polnoci. Po hodinovom oddychu a „zohriatí“ vo vykúrenej radničnej miestnosti pri pohári vína, sa uprostred noci o tretej nadránom za svetiel sviec pobrali do katedrály na matutinum, modlitby, ktoré sa konali ešte pred svitaním. Po nich slúžil pápež prvú rannú omšu, pri ktorej kráľ z kazateľnice spieval evanjelium. Počas spievania stáli pri ňom dvaja uhorskí páni: jeden držal panovníkovo žezlo, druhý korunu. Po omši spievali Chvály (Laudes). To trvalo až do rozvidnenia. Nato celebrou pápež druhú omšu. Po nej spievali primu, terciu a sextu a to trvalo až do deviatej hodiny. Vzápätí slúžil pápež tretiu omšu, ktorá trvala až do jedenástej. Na omšiach a všetkých obradoch bol prítomný rímsky kráľ, kráľovná a ich sprievod, všetky kniežatá, duchovní i svetskí páni a ako poznamenal autor tejto správy a očitý svedok – Ulrich Richental – trvalo to poriadne dlho.¹

Rozvláchny opis príchodu kráľa a jeho dvoranov nepredkladáme samoučelne. Vypovedá totiž nielen o panovníkovi a jeho príchode do Kostnice, ale poskytuje informácie aj o životnom rytme, ktorý ovplyvňoval každodenný život vysokej dvorskej aristokracie. Bol to rytmus daný cirkevným časom: bohoslužby delili na jednotlivé úseky deň, cirkevné sviatky zasa rok. Bol to v prvom rade liturgický kalendár, ktorý určoval, aké dni budú sviatočné a oddeľoval ich tak

¹ PAPSONOVÁ, Mária – ŠMAHEL, František – DVOŘÁKOVÁ, Daniela. *Ulrich Richental Kostnická kronika: historické rozprávanie o meste, ktoré sa stalo stredom Európy, a čo to znamenalo pre Slovákov a Čechov*. Budmerice : Vydavateľstvo Rak 2009, s. 105–107.

od bežných, všedných dní. Vianočný čas vyžadoval od panovníka a jeho dvora, aby strávil v kostole dlhé hodiny, bez ohľadu na únavu a deficit spánku po náročnom cestovaní.

Liturgický kalendár je teda tým rozhodujúcim faktorom, ktorý predpisoval, akým spôsobom strávi stredoveký šľachtic svoj deň. Pochopiteľne, jestvoval aj celý rad iných príležitostí a výnimočných situácií, ktoré premieňali všedný deň na sviatočný: narodenie dieťaťa, sobáš, krst, vzácna návšteva, pasovanie za rytiera a pod., tých však bolo podstatne menej a neboli „sviatkami“ v pravom zmysle slova. Zameriame sa preto v prvom rade na cirkevné sviatky a spôsoby ich slávenia a to v prostredí dvorskej aristokracie, nakoľko k tejto vrstve šľachty je k dispozícii najbohatší pramenný materiál: účty z kráľovských dvorov, denníky a správy vyslancov, kroniky, ikonografický materiál, listiny, či svedectvá materiálneho charakteru, ktoré nám poskytuje archeológia.

Účasť na bohoslužbách, ktorá určovala denný program každého šľachtica, sa nedotýkala iba sviatočných dní, ale predstavovala každodenný stereotyp. Isteže, účasť na omši (jednej alebo viacerých za deň) závisela aj od individuálnej zbožnosti a najmä možnosti dostaviť sa na ňu. V zásade však bola účasť na bohoslužbách v nedeľu a počas veľkých cirkevných sviatkov na počesť najuctievanejších svätcov povinná: počet takýchto dní sa odhaduje na viac ako päťdesiat a to bez nedeľí, ktorých je tiež vyše päťdesiat. Pre šľachtica to neznamovalo iba povinnosť sedieť v kostole: veľké cirkevné sviatky sa často spájali so slávnostnými procesiami, ktoré trvali aj niekoľko hodín a ktoré predstavovali veľkolepé predstavenia určené širokej verejnosti. Okrem toho sa sviatočné dni spájali s očistou tela: predchádzali im pôsty, ktoré zakazovali konzumáciu akýchkoľvek potravín pochádzajúcich z teplokrvných zvierat, teda okrem mäsa aj mlieka, syrov, vajec. Tie sa mohli jesť iba 210 – 220 dní v roku, takmer 150 dní v roku sa ľudia museli postiť. Najdlhším pôstom bola quadragesima, štyridsať dní pred Veľkou nocou. Veriaci jedli vtedy len raz denne, ale iba ovocie, zeleninu a chlieb. Prísny pôst sa držal aj v čase adventu pred Vianocami. Cirkev zaviedla aj jednodňové pôsty opakujúce sa každý týždeň – v stredu, v piatok a neskôr aj v sobotu. Pôsty boli odstupňované podľa význačnosti príslušného sviatku a miery zbožnosti veriaceho – od jedenia raz za deň cez zákaz jedenia mäsa, mlieka a vajec až po úplné hladovanie, ktoré platilo napríklad na Popolcovú stredu alebo Veľký piatok.² Nie vždy to aristokrati prijímali s pokorou, svedčia o tom žiadosti o oslobodenie od povinnosti držať pôst adresované pápežskej kancelárii.³

K pôstu sa viazal aj zákaz zábav, tancov, turnajov, poľovačiek či predpísaná sexuálna zdržanlivosť, ale aj rad ďalších obmedzení a predpisov. Ako príklad uveďme stanovy Žigmundovho Dračieho rádu, jeho členovia boli povinní nosiť každý piatok čierny odev.⁴

² K pôstom pozri STOLIČNÁ, Rastislava. Tradičné príležitosti konzumácie a abstinencie mäsa v ľudovom prostredí na Slovensku. In *Mäsiarstvo a údenárstvo v dejinách Slovenska*. Ed. SOKOLOVSKÝ, León. Martin : Gradus 1999, s. 217 – 222.

³ Napr. *Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia*. Series I. Tomus IV., 78 (a mnohé ďalšie) Bullae Bonifacii IX. P. M., pars altera. 1396 – 1404. Budapest 2000.

⁴ Magyar Országos levéltár Budapest (MOL), DL 9470; p. *Codex Diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis I–XI*. Stud. et op. Georgii FEJÉR. Budae 1829–1844. X/4, 682 – 694

Podrobnosti o spôsobe slávenia cirkevných sviatkov poskytujú predovšetkým zachované kráľovské účty (v uhorskom prostredí napr. z dvoroch kráľa Vladislava a Ľudovíta Jagelovského, či Vladislavovho brata, kniežaťa Žigmunda, neskoršieho poľského kráľa, ktorý sa istý čas zdržiaval na budínskom dvore).⁵ Ak si zoberieme za príklad účty Ľudovíta z rokov 1525 a 1526, hoci sa z nich zachovali iba zlomky, zreteľne vidíme, ktoré sviatky sa na kráľovskom dvore slávil: vtedy totiž panovník vydával peniaze na nákup sviec a lucerien, ktoré mali v rukách jeho dvorania (najčastejšie pážatá) počas predpoludňajších hlavných, alebo večerných omší.⁶ Za deň sa teda kráľ a jeho dvorania zúčastnili aj troch omší. Jeden z väčších nákupov sviečok – takmer za 32 zlatých – sa v účtoch vyskytol na Hromnice, keď sa sviece posväcovali v kostole.⁷ Na Kvetnú nedeľu sa zasa v účtoch objavujú výdavky na nákup kvetov a stromčekov či mimoriadna odmena (víno malvázia) pre kráľovho kaplána, ktorý pred panovníkom spieval pašije.⁸ Okrem toho sa v dňoch cirkevných sviatkov nakupovalo kadidlo, kvety na výzdobu kaplnky, látky ako prikrývadlá a pre panovníka vymieňali peniaze na obetné dary. 15. júna, na sviatok Božieho tela, sa podľa účtovných záznamov konala v Budíne veľká procesia. Už deň predtým nakúpili dvorania klince, povrazy a sekerky, aby opravili slávnostné kreslo, z ktorého mal kráľ procesiu sledovať. Pre kráľovskú pokladnicu tento sviatok znamenal aj výdavky na drahé látky. Tými sa prikryli nosidlá, na ktorých niesli relikvie svätých, obrazy a kríže z kráľovskej kaplnky.⁹

Niektoré sviatky a obdobia liturgického kalendára však poskytovali priestor aj na zábavu a slávnosti svetského charakteru. V také dni kráľ zväčša pozýval k svojmu stolu viac hostí ako v inokedy, niekedy sa o tom v účtoch priamo hovorí, niekedy to len naznačujú podstatne zvýšené výdavky na kuchyňu a osvetlenie panovníkových priestorov pri stolovaní, či nákup jedálenského vybavenia. Z účtov je tak možné urobiť si obraz nielen o tom, ako často a koho kráľ hostil, ale aj spôsobe stolovania alebo o delikatesách a víne, ktoré sa pri jeho stole podávali. Za spomenutie stoja napríklad sladkosti, ktoré sa vzhľadom na cenu cukru objavovali výhradne na kráľovských či aristokratických stoloch.¹⁰

⁵ Účty z dvora kráľa Vladislava z rokov 1494 – 1495 publikoval ENGEL, Johann Christian. *Geschichte des Ungarischen Reichs und seiner Nebenslaender*. Halle, 1797; účty Ľudovíta II. roku 1425 FRAKNÓI, Vilmos. II. Lajos király szamadási könyve 1525 jan. 12 – július 16. In *Magyar Történelmi Tár XXII*, Budapest, 1877, s. 45–236; účty z roku 1526: ENGEL, Johann Christian. *Monumenta Ungrica*. Viennae, 1809, s. 185–236; účty z dvora kniežaťa Žigmunda: DIVÉKY, Adorján. Zsigmond lengyel herceg budai szamadásai (1500–1502, 1505). In *Magyar Történelmi Tár XXVI*, 1914.

⁶ FRAKNÓI, ref. 5, s. 68, 69, 87, 118, 153, 162, 188 a mnohé ďalšie.

⁷ FRAKNÓI, ref. 5, s. 69.

⁸ FRAKNÓI, ref. 5, s. 136.

⁹ FRAKNÓI, ref. 5, s. 200.

¹⁰ FRAKNÓI, ref. 5, s. 161: „Eodem die emere feci de diuersis confeccionibus, et misi ad manus Regie Maiestatis, medio Nicolai Chuczka, cubicularii sue Maiestatis, fl. XI.“ Sladkosti nechal kráľ nakúpiť napr. pre syna cisárskeho vyslanca, FRAKNÓI, ref. 5, s. 166: „Eodem die emere feci diuersas confecciones libris viginti, et misi ad manus Regie Maiestatis, medio Nicolai Chwzka cubicularii sue Maiestatis, ex quo hoc die sua Maiestas filium Magnifici Domini Joannis Snapek oratoris sacre Cesaree Maiestatis e sacro fonte levavit fl. XII d. LXXV.“

Prestretý stôl, prehýbajúci sa pod ťarchou rozmanitých lahôdok, bol v stredoveku symbolom spoločenského postavenia, bohatstva a prestíže. Hostitelia sa pretekali v množstve podávaných jedál, na kráľovských dvoroch sa niekedy podávali desiatky chodov. To však bolo len vo výnimočných prípadoch, zvyčajný počet bol okolo 10 chodov, pri slávnostiach viac. Šľachtické dvory sa snažili držať s kráľovskými krok, vieme, že v Čechách koncom 15. storočia sa šesť jedál na večeru a sedem jedál na obed považovalo za znamenie skromnosti, ba až askézy.¹¹ Aj priemerný šľachtic jedol mnohonásobne viac, ako jeme dnes my.

Za zmienku stojí to, že jedlo sa podávalo iba dvakrát denne: prandium okolo 10 hodiny a coena, večera okolo 18 hodiny. Zreteľne to vidno nielen z kráľovských, ale aj mestských účtov, ak mesto hostilo významného hosťa. Častejšie jedenie bolo považované za nestriednosť a bolo podrobované kritike. Istý taliansky vyslanec, ktorý vo svojej správe kritizoval mravy spomínaného kráľa Ľudovíta II. napísal, že za pochybnými spôsobmi mladého panovníka treba vidieť jeho manželku, ktorá naučila panovníka tisícerym neprávostiam, okrem iného jesť šesť až sedemkrát za deň.¹²

S hostinami a bujarými zábavami bolo späté jedno z najatraktívnejších období liturgického kalendára, a to fašiangy. Z viacerých prameňov vyplýva, že súčasťou týchto zábav boli aj karnevaly: v účtoch o tom vypovedajú položky za látky na karnevalové kostýmy pre panovníka a jeho dvoranov. Napríklad 31. januára nakúpil kráľov komorník látky na odevy, v ktorých mali kráľovi dvoranania tancovať na karnevale.¹³ 27. februára 1425, deň pred Carnis privium, vydal panovník 20 zlatých na látku, z ktorej mali ušit' kostým slona a iné „herecké“ odevy pre dvoranov.¹⁴ Kostýmy, ktoré sa zrejme stretli s veľkým úspechom, vyhotovil kráľov stolník Bartoš, vieme to vďaka tomu, že o mesiac neskôr ho kráľ odmenil pomerne vysokou sumou 20 zlatými za „slona a iné kostýmy“.¹⁵

Tradičnou zábavou počas fašiangu boli aj turnaje. Vidno to opäť z účtov, ale aj z iných prameňov. Aj spomínaný Ulrich Richental opisuje fašiangový turnaj v Kostnici, na ktorom sa zúčastnil uhorský magnát Vavrinec Hédervári a v prezlečení, anonymne aj samotný kráľ Žigmund.¹⁶ Zaujímavý opis fašiangového turnaja z Uhorska pochádza z februára 1518, istý

¹¹ MACEK, Josef. *Jagellonský věk v Českých zemích 1471 – 1526*. II. Šlechta. Praha : Academia 1994, s. 172.

¹² BALOGH, István. *Velencei diplomaták Magyarországról. 1500–1526*. Szeged: 1929, s. 57.

¹³ FRAKNÓI, ref. 5, s. 68: „Eodem die ad manus Joannis Lezczki cubicularii Regie Maiestatis, pro emendis thaffotha, tela, sindone et aliis certis rebus parualibus, pro faciendis illis vestimentis, in quibus curiales sue Maiestatis in carnis privio corisare habent, dati sunt fl. XIII.“

¹⁴ FRAKNÓI, ref. 5, s. 90: „Eodem die emere feci de sindone simplici diuersi colonis peciam decem, et dedi ad manus Nicolai Chwska cubicularii Regie Maiestatis, pro faciendis elephantho et aliis vestimentis histrionalibus curialibus Maiestatis sue, singulas pecias per florenos duos computando, faciunt fl. XX.“

¹⁵ FRAKNÓI, ref. 5, s. 123: „Eodem die Barthus dapifero Regie Maiestatis, qui tempore carnis priuii unum elephantem et alia histrionalia sue Maiestati fecerat, pro labore suo, iussu sue Maiestati dati sunt fl. XX.“

¹⁶ PAPONOVÁ– ŠMAHEL– DVOŘÁKOVÁ, ref. 1, s. 261.

taliansky šľachtic v liste adresovanom Federicovi Gonzagovi do Mantovy opísal kolbu, ktorá sa konala v Jágri a ktorú zorganizovali akýsi mládenci: Zaujímavosťou je, že sa turnaj musel konať na snehu, pretože v liste sa Ludovico zmiňuje o veľkej zime a množstve snehu. Pisateľ listu podrobne opísal výzbroj účastníkov: rytieri bojujúci na turnaji nemali kompletne plechové brnenie, ale namiesto panciera a prilby mali na sebe pospájané železné krúžky od čela až po pás, na hlave vlnený klobúk, na bruchu mali pripevnený vankúš ako ochranu proti prepichnutiu a namiesto kopije používali dlhú drevenú tyč, ku ktorej bol priviazaný obyčajný nôž. „Čakal som, že si budú lámať krky a údy, ale oni sa vracali domov len trochu pošramotení“, napísal autor listu.¹⁷

Cez turnaje sa dostávame aj k poľovačkám – najobľúbenejšej a najrozšírenejšej zábave šľachty. Loveckej vášni podliehala aristokracia v celej Európe od raného stredoveku prinajmenšom do 17. storočia, celé stáročia bol lov považovaný za výraz vznešeného života. Už kráľ Ladislav musel vo svojom zákonníku zakázať poľovačky počas cirkevných sviatkov a v nedeľu pod trestom zabavenia loveckých koní a psov.¹⁸ Dokazuje to, že šľachtici sa tejto zábave venovali s veľkou vášňou a odmietali sa jej vzdať aj v zakázaných dňoch. Rovnaký obraz poskytujú aj citované účty kráľa Ľudovíta. Môžeme sledovať kedy, kam a ako často chodieval kráľ na poľovačky – z Budína najčastejšie do neďalekého Nyéku (dnes Budanyék), kde mal loveckú kúriu alebo na ostrov Csepel.¹⁹ Môžeme zistiť, akú sumu peňazí kráľ vydával na svoje lovecké psy, vtáky a kone (a to nielen vtedy, ak ich nakupoval, ale aj v tom prípade, ak ich dostal do daru) ako aj potrebný personál.²⁰ S poľovačkami sa napríklad spájali veľmi často výdavky na lampáše, pretože kráľ sa z nich neraz vracal až v nočných hodinách.²¹ Okrem poľovačiek a turnajov poskytujú účty aj ďalšie informácie o zábave a slávnostiach na kráľovskom dvore. Dozvedáme sa z nich, že kráľ mal svojho súkromného herca, ktorý dostával pravidelný plat,²² svojho osobného maliara,²³ celý rad presne špecifikovaných hudobníkov, ba dokonca jedno stále hudobné teleso pozostávajúce zo 6 trubačov a jedného bubeníka, ktorí tiež dostávali pravidelný plat.²⁴ O Ľudovítovi je známe, že bol veľkým milovníkom hudby a sám hral na hudobný nástroj.²⁵ Niekedy mu hudobný zážitok

¹⁷ ÓVÁRY, Lipót. A modenai és mantuai levéltári kutatásokról. In *Századok* 1899, s. 392–402, s. 401–402

¹⁸ DVOŘÁKOVÁ, Daniela. *Kôň a člověk v stredoveku*. Budmerice : Vydavateľstvo Rak 2007, s. 197.

¹⁹ FRAKNÓI, ref. 5, s. 70, 164 (Csepel) a s. 75, 94, 96, 99, 114, 148 (Nyek).

²⁰ FRAKNÓI, ref. 5, s. 77, 81, 105, 108, 112, 141, 147, 164, 168, 174, 188 a ď.

²¹ FRAKNÓI, ref. 5, s. 125: „Eodem die emere feci duas lucerna set dedi ad manus Laurentii ruthenu Regie Maiestatis, ob quarum lumine sua Maiestas eo die de Nyek nocturno tempore redierat d. XXXII.“ a ď.

²² FRAKNÓI, ref. 5, s. 56, 64, 79, 96, 104, 118, 136, 158 (Petrus Dely, istrio Regie Maiestatis).

²³ FRAKNÓI, ref. 5, s. 126, 199 (Jacobus pictor Regie Maiestatis).

²⁴ FRAKNÓI, ref. 5, s. 71, 92, 105, 134, 149, 164, 167, 174, 176, 182, 184, 189, 190 v rôznych obmenách sa vyskytujú tieto mená: Laurencius Polyak, Vincencius, Vitus, Joannes Buday, alter Joannes Marwssy, Georgius tubicinators et unus timpanista Regie Maiestatis, Vavrinc Poliak učil hrať na trúbach aj pážatá kráľa: „Eodem die Laurencio Polyak tubicinatori Regie Maiestatis pro erudicione et informacione duorum aprodianorum sue Maiestatis ad tubicinam, dati sunt fl. XX.“, p. FRAKNÓI, ref. 5, s. 130. Hráči na píšťalách Josa a Melchior (Josa et Melchior fistulatores Regie Maiestatis), p. FRAKNÓI, ref. 5, s. 125, 141. Organista Wolfgang (magister Wolfgangus organista Regie Maiestatis), p. FRAKNÓI, ref. 5, s. 168, 203.

²⁵ V účtoch sa objavuje aj organ kúpený pre kráľa za 180 zlatých: „Eodem die magistro Michaeli Raychinger pro

sprostredkovali aj „požičaní“ hudobníci.²⁶ Na jeho dvore sa veľkej obľube tešil aj tanec.²⁷ V účtoch sa zmieňuje aj Ľudovítova knižnica,²⁸ ale napríklad aj jeho tréner v zápasení, ak to takto moderne môžeme vysloviť, ktorý mu napríklad daroval knihu o zápasníckom výcviku a vyslúžil si za to finančnú odmenu.²⁹

V súvislosti s tým treba spomenúť Ľudovítovu vášeň pre šport a osobitne pre jazdecký šport a kone. Na dostihových koňoch kráľa (*equi veloces*) jazdili pážatá, mládenci slúžiaci na kráľovskom dvore (*aprodiani*). Kráľ im zabezpečoval oblečenie, rovnako ako ostatným zamestnancom kráľovských stajní – koniarnikom a vozatajom.³⁰ Na samotné preteky mali zrejme osobitný odev, kráľ vydával peniaze na plátno rôznych farieb pre krajčira, aby ušil pre „aprodianov“ odev na preteky koní, ktoré sa konali na štadióne.³¹ Zmienka o štadióne je cenný doklad toho, že dostihy sa konali na osobitne vybudovaných dráhach. O dostihové kone sa starali štyria špeciálni koniarnici, každý z nich dostával týždenný plat 50 denárov.³² Stredoveké dostihy zrejme vyzerali podobne ako dnes, hrdinami boli nielen kone, ale aj ich jazdci, stredovekí „džokeji“, ktorí dostávali za svoje výkony odmeny; v účtoch figuruje prepitné pre sluhov budínskeho richtára, ktorí na štadióne strážili odmeny pre víťazov.³³ Nechýbal ani sprievodný program – počas pretekov obveseľovala divákov cigánska muzika³⁴ – ani slávnostné fanfáry pri vyhlasovaní víťazov, ako to naznačujú výdavky na trubačov.³⁵ Ľudovít II. musel byť svojou záľubou v „rýchlych“, teda dostihových koňoch vychýrený, lebo viacerí panovníci, kniežatá a aristokrati mu posielali do daru práve takéto kone.

---

precio unius organi Regie Maiestati ab eodem empti, dati sunt fl. CLXXX.“, p. FRAKNÓI, ref. 5, s. 194.

²⁶ FRAKNÓI, ref. 5, s. 63, hudobníci palatína: „Eodem die tubicinatoribus domini Palatini, qui hoc die coram Regia maiestate tubicinare habuerunt, iussu sue Maiestatis dedi fl. II.“, FRAKNÓI, ref. 5, s. 67; lutnista kráľovnej: „Eodem die Sigismundo luthiniste Reginalis Maiestatis, iussu Regie Maiestatis, pro subsidio dati sunt fl. X.“, s. 147, bubeník kráľovnej: „Eodem die Zwayhander alemano timpaniste Reginalis Maiestatis, iussu Regie Maiestatis dedi fl. XXV.“

²⁷ FRAKNÓI, ref. 5, s. 90: „Eodem die emere feci lucernas octo et dedi ad manus Thome rutheni Regie Maiestatis, ob quarum lumine sua Maiestas hoc die coreas exercere habet, singulas lucernas per denarios sedecim computando faciunt fl. I. d. XXVIII.“

²⁸ FRAKNÓI, ref. 5, s. 134: „Eodem die Laurencio rutheno Regie Maiestatis pro emendis duodecim seris ad librariam sue Maiestatis dedi fl. I.“

²⁹ FRAKNÓI, ref. 5, s. 114: „Eodem die Georgio dimicatori Regie Maiestatis, pro uno libro de magisterio eiusdem dimicatoris, Regie Maiestati donato, iussu sue Maiestatis dedi fl. VI.“ Ten istý p. aj FRAKNÓI, ref. 5, s. 145.

³⁰ FRAKNÓI, ref. 5, s. 151.

³¹ FRAKNÓI, ref. 5, s. 156: Eodem die emere feci de sindone diversi coloris pecias sex, dedi ad manus magistri Jacobi sartoris Regie Maiestatis, pro faciendis vestibibus aprodianis sue Maiestatis, qui in stadio equos veloces currere faciunt, singulas pecias per florenos quatuor computando, faciunt fl. XXIII.

³² FRAKNÓI, ref. 5, s. 52, tu sú aj informácie o ďalších zamestnancoch kráľovských stajní a ich platoch. Spolu pracovalo (okrem aprodianov) v stajniach viac ako 70 osôb. FRAKNÓI, ref. 5, s. 66.

³³ FRAKNÓI, ref. 5, s. 161: „Eodem die servitoribus iudicis Budensis, qui res pro bravo ordinatas in stadio, ubi equi Regie Maiestatis et dominorum currerunt, custodierunt, iussu sue Maiestatis, pro bibalibus dedi fl. II.“

³⁴ FRAKNÓI, ref. 5, s. 163: „Eodem die pharathonibus, qui coram Regia Maiestate in stadio, ubi equi sue Maiestatis et dominorum currerunt, cythara tangere habuerunt, iussu sue Maiestatis, pro bibalibus eorum dedi fl. II.“ Slovom „pharaoni“ sa v stredoveku označovali Cigáni. Ako vyplýva zo záznamu hrali na „cythare“.

³⁵ FRAKNÓI, ref. 5, s. 169: „Eodem die tubicinatoribus domini Palatini et domini Episcopi Agriensis, qui in stadio, ubi equi sue Maiestatis et dominorum currerunt, tubicinare habuerunt, iussu sue Maiestatis, pro bibalibus dedi fl. III.“

Kone, psy a vtáky nie sú jedinými zvieratami spomínanými v účtoch. Veľkej obľube na kráľovských a aristokratických dvoroch sa tešili aj rôzne exotické zvieratá, napr. opice. A tak aj Ľudovít mal svoju opicu, ktorá mu „slúžila“ na obveselenie.³⁶

Kráľovské účty z čias Ľudovíta II., hoci sa zachovali iba v nepatrnom zlomku, sú nabité množstvom ďalších zaujímavých informácií o každodennom živote na kráľovskom dvore, o záujmoch kráľa a jeho programe, obľúbencoch, služobníkoch, fungovaní jeho dvora, ale napríklad aj o hygiene a podobne.³⁷ Pre nedostatok priestoru sa nemôžeme všetkým problémom venovať, rovnako ako mnohým ďalším slávnostiam na kráľovských a aristokratických dvoroch, ktoré zo všedného dňa robili sviatok: svadby, príchod významných hostí, oslavy dobrých správ a podobne. Rovnako by si pozornosť zaslúžili stredoveké púte, ktoré boli príležitosťou „uniknúť rytmu každodennosti“.³⁸

Aký bol však onen každodenný, teda všedný deň uhorského aristokrata? Zväčša máme tendenciu predstavovať si ho tak, ako býva pomerne často vyobrazený v stredovekých kalendároch či na knižných miniatúrach: urodzený muž sa s čašou vína zohrieva pri teple krbu, za jeho chrbtom ticho pracuje (pradie alebo šije) jeho manželka. Takýto výjav však bol skôr sviatočnou ako každodennou realitou. Oveľa všednejšou skutočnosťou v živote aristokrata bol neustály pohyb, život na cestách, v sedle koňa. Nielen preto, že sprevádzal panovníka a jeho dvor, ktorý bol takmer neustále v pohybe. Mobilita aristokrata vyplývala aj z jeho úradných povinností, diplomatických a politických úloh, zo správy vlastných majetkov. A najmä z povinnosti bojovať, ktorá bola daňou za šľachtické výsady – v niektorých obdobiach šľachtici trávili mnoho týždňov, ba aj mesiacov na vojenských ťaženiach. Aj v zimných mesiacoch, keď sa nebojovalo, putovali bohatí aristokrati po jednotlivých svojich panstvách, presúvali sa z hradu na hrad a do svojich mestských palácov. Dá sa povedať s trochou básnickej licencie, že dlhé, nákladné a fyzicky zničujúce cestovanie bolo všedným dňom príslušníka vyššej šľachty.

Napriek tomu stredovekí ľudia nepocitovali „nedostatok času“, dnešnému zhonu a naliehavému pocitu nedostatku času by pravdepodobne vôbec nerozumeli. Cítili skôr potrebu skrátiť si „dlhú chvíľu“, preto zaberala zábava a hry v ich živote tak významné miesto.

Dni venované slávnostiam a zábave preto nemôžeme jednoznačne zaradiť medzi sviatočné dni, stáli totiž na hranici všedného a sviatočného dňa, boli skôr každodennou realitou než

³⁶ FRAKNÓI, ref. 5, s. 116: „Eodem die emere feci unam catenam ferream pro collo simee Regie Maiestatis cum qua servari debet d. XXIII.“

³⁷ Položky dotýkajúce sa nákupu nočníkov pre kráľa, čistenia miestností (nákup metiel), vydymovania miestností (bylinkami), čistenia a opätovnej inštalácie kobercov a gobelínov, prania bielizne, nákupu a šitia rôznych jednotlivých súčastí odevu panovníka.

³⁸ K stredovekým púťam pozri CSUKOVITS, Enikő. *Középkori magyar zarándokok*. Budapest : MTA TTI 2003, 280 s.

sviatkom. Sviatočný deň bol skôr chápaný ako čas pre modlitby a okázalé predstavenia, ktoré stredovek tak obľuboval. Nie vždy museli byť ich účastníkom úplne po chuti. Vráťme sa ešte na okamih k Richentalovi, ktorým sme začali: v kronike zaznamenal ako kráľ Žigmund na Veľkú Noc roku 1417 nečakane opustil Kostnicu a odišiel so svojimi dvoranmi do neďalekého Radolfzelli – vraj preto, aby sa duchovní mohli v pokoji venovať slávnostným bohoslužbám a užiť si trochu pokoja. Skutočným dôvodom však pravdepodobne bol únik pred náročnými a nekonečnými slávnostnými cirkevnými ceremóniami, ktorým by sa on aj jeho dvorania – ak by zostali v Kostnici – len ťažko mohli vyhnúť.³⁹

Cítuj:

DVOŘÁKOVÁ, Daniela. Všedný a sviatočný deň v živote stredovekého šľachtica v neskorom stredoveku. In *Forum Historiae*, 2010, roč. 4, č. 2. ISSN 1337-6861
http://www.forumhistoriae.sk/FH2_2010/texty_2_2010/dvorakova.pdf

PhDr. **Daniela Dvořáková**, CSc. je samostatnou vedeckou pracovníčkou Historického ústavu SAV v Bratislave. Venuje sa obdobiu neskorého stredoveku, životu na kráľovskom i šľachtických dvoroch. Je autorkou mnohých vedeckých štúdií a článkov doma i v zahraničí a monografií *Rytier a jeho kráľ. Stribor zo Striboric a Žigmund Luxemburský. Sonda do života stredovekého uhorského šľachtica s osobitným zreteľom na územie Slovenska*. Budmerice: Rak, 2003, 528 s.; *Kôň a človek v stredoveku. K spolužitiu človeka a koňa v Uhorskom kráľovstve*. Budmerice: Rak, 2007, 293 s.

Kontakt: daniela.dvorakova@savba.sk

³⁹ PAPONOVÁ – ŠMAHEL – DVOŘÁKOVÁ, ref. 1, s. 213–214.